

НАУКОВЕ ЖИТТЯ

Кириєнко О. Ю.,кандидат історичних наук, начальник відділу
з наукової роботи, ДНУ «Інститут модернізації
освіти» МОН України (Україна, Київ),
gileya.org.ua@gmail.com**РЕЦЕНЗІЯ НА МОНОГРАФІЮ:****Герасимов Т. Ю. Міста Правобережної України
і Перша світова війна: повсякденна історія:
монографія. – Вінниця: ТОВ «Меркьюрі-
Поділля», 2017. – 436 с.**

Доба Першої світової війни і досі залишається однією з найменш досліджених в українській історіографії. Впродовж тривалого часу цей трагічний період нашої історії залишався фактично поза увагою вітчизняних науковців і лише після здобуття Україною незалежності до нього прокинувся науковий інтерес. У той же час сучасна наука все частіше звертається до історії «маленької людини» з метою виведення її з тіні історичного процесу. Це є завданням нового наукового напрямку – повсякденної історії. Відтак рецензована монографія Т. Ю. Герасимова є своєрідним симбіозом двох зазначених вище тенденцій.

Структура наукової праці побудована за проблемно-хронологічним принципом і виглядає доцільною. Вона складається зі вступу, 4 розділів, висновків, додатків та списку використаних джерел і літератури. На сторінках містяться підрядкові посилання, що полегшує сприйняття тексту.

У вступі автором здійснено огляд історіографії досліджуваної ним теми та джерельної бази. Остання є достатньо репрезентативною. Вона включає в себе опубліковані та неопубліковані архівні документи, спогади й листування сучасників Першої світової війни, статистичні матеріали та газетну періодику. Це дозволяє зробити всебічний аналіз впливу воєнної доби на міську повсякденність Правобережжя.

У першому розділі монографії «Міста Правобережної України напередодні Першої світової війни» Т. Ю. Герасимов підкреслює специфіку географічного розташування регіону, яка багато в чому визначала особливості повсякденного життя міст. Автор звернув увагу на трансформаційні процеси в міському просторі початку ХХ ст., що стосувалися як модернізації інфраструктури, так і змінами в світогляді городян. Загалом можна погодитись з дослідником, що і перше, і друге мали суперечливий характер. Значна кількість міст фактично нічим не відрізнялася від сільської округи як за чисельністю населення, так і за їхнім способом життя. Аналогічно було з формуванням нового світогляду в процесі переходу суспільства від традиційного (аграрного) до модерного (індустріального) рівня

розвитку, яке було болісним як для нього самого, так і для царського режиму. Концептуальність умовного характеру існування меж між мирним та воєнним періодами добре простежується на Правобережній Україні. «Подих війни» у цьому стратегічно важливому прикордонному регіоні частина місцевого населення відчувала ще за кілька років до серпня 1914 р.

У другому розділі «Вплив Великої війни на свідомість міського населення Правобережних губерній» порушено досить широке коло проблематики. У підрозділі про сприйняття городянами воєнної доби автор акцентував увагу на спаді патріотичних настроїв ще напередодні кризових явищ у Російській імперії середини 1915 р., пояснивши це призвичаюванням суспільства до війни, яка стала для нього важким тягарем. Інтеграційні тенденції в міському соціумі, що простежувалися на початку воєнної доби, зумовлені здебільшого інстинктом колективного самозбереження, а не патріотичними почуттями й міліарними настроями в 1916–1917 рр. остаточно трансформувалися в суспільну дезінтеграцію. Логічним наслідком цього процесу став занепад морально-правової культури населення, що вилилося в зростанні проявів девіантної поведінки, серед яких Т. Ю. Герасимов виокремив монетну спекуляцію, шахрайство на благодійності, масове ухилення від військового призову, поширення дитячої проституції й злочинності, дітозгубництво. Сприйняття правобережними городянами війни значною мірою формувалося та змінювалося внаслідок потрапляння до міст австро-угорських і німецьких окупантів, іноземних військовополонених, біженців та поранених солдатів і офіцерів російської армії. Усіх них автор відніс до категорії «прийшлих людей». Їхня присутність стирала межу між «зовнішнім» та «внутрішнім» фронтами. Одним із проявів боротьби на останньому були дискримінаційні заходи царської влади супроти осіб, котрі мали підданство ворожих Російській імперії держав – насамперед Австро-Угорщини та Німеччини. Поширюваний пропагандою поділ на «своїх» і «чужих» та пошук винних у військових невдачах спричинили хвилі шовіністичних закидів у бік етнічних австрійців і німців з російським підданством та євреїв.

Дещо метафорична назва третього розділу – ««Хліб» та «видовища» міської повсякденності» – виглядає доцільною, оскільки ця частина монографії висвітлює вплив Першої світової війни на рівень життя городян, що має, як відомо, матеріальну та нематеріальну сторони. Автор показав, що ціни на продукти першої необхідності почали підвищуватися задовго до проявів кризових явищ у російській економіці в другій половині 1915 р. Вони досить часто були зумовлені не стільки скороченням виробництва, проблем із логістикою чи призупиненням імпорту,

скільки суб'єктивними чинниками: непродуманою продовольчою політикою, корупцією та спекуляцією. Зростання соціальних контрастів на тлі загального падіння життєвого рівня слугувало деморалізуючим та політично дестабілізуючим чинником. Т. Ю. Герасимов проаналізував наслідки антиалкогольної кампанії для міст Правобережної України. До позитивних він відніс зниження рівня злочинності та кількості самогубств. До негативних – занепад винокурної промисловості та поширення незаконного виробництва спиртних напоїв та азартних ігор. «Сухий закон» (як і в США у 20–30-х рр. ХХ ст.) також безпосередньо вплинув на розвиток масової культури, передусім на кінематограф і театр.

У четвертому, заключному, розділі «Проблеми житлово-комунальної сфери та міської інфраструктури Правобережжя», розповідається про загострення квартирного питання в регіоні, проблеми благоустрою й санітарно-медичної сфери. На думку автора, вони зумовлювалися п'ятьма чинниками: економічним, мобілізаційним, міграційним, воєнним і морально-правовим. Зазначено також, що Перша світова війна стала на заваді реалізації довоєнних проєктів з модернізації міської інфраструктури таких міст, як Гайсин, Вінниця, Кам'янець-Подільський, Проскурів та Умань.

Насамкінець зауважимо, що загалом текст монографії відзначається системністю, послідовністю і простотою викладу. У монографії порушено значний комплекс актуальних історіографічних проблем. Автор досить ґрунтовно висвітлив маловідомі сторінки історії України у роки Першої світової війни.

Отже, запропоноване автором наукове видання буде цікавим як науковцям, так і викладачам вищих навчальних закладів, вчителям, студентам та широкому колу читачів.

*Kyriienko O. Yu., Candidate of Historical Sciences,
Head of the Department of Scientific Research at the DNU
«Institute for the Modernization of Education», Ministry of Education
and Science of Ukraine (Ukraine, Kyiv), gileya.org.ua@gmail.com*

Review of the monograph: Gerasymov T. Yu. The towns of the Right-bank Ukraine and the World War I: an everyday life history: monograph. – Vinnytsya: TOV «Merkjuri-Podillia», 2017. – 436 p.

* * *